

правоприменительной практики»] Выпуск 4. – Красноярск: Сибирский юридический институт МВД России, 2001. – С. 43-51.

11. Эффективность исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы. Учебное пособие / Под ред. С.И. Комарицкого. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. – 109 с.

УДК 343.8:343.241 (477)

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Звенигородський О.М., ст. викладач

Чернігівського юридичного коледжу

Державного департаменту України з питань виконання покарань

Стаття присвячена теоретико-прикладним аспектам контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням.

Ключові слова: контроль, особи, звільнення, покарання, випробування.

Звенигородский А.М. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ КОНТРОЛЯ ЗА ЛИЦАМИ, ОСВОБОЖДЕННЫМИ ОТ ОТБЫТИЯ НАКАЗАНИЯ С ИСПЫТАТЕЛЬНЫМ СРОКОМ / Черниговский юридический колледж Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний, Украина

Статья посвящена теоретико-прикладным аспектам контроля за лицами, освобожденными от отбытия наказания с испытательным сроком.

Ключевые слова: контроль, лица, освобождение, наказание, испытательный срок.

Zvenigorodskiy O.M. THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF CONTROL OF PERSONS RELEASED FROM PRISON ON PROBATION / Chernigiv State Department for Enforcement of penalties law college, Ukraine

The article is devoted to the theoretical and applied aspects of control of persons released from prison on probation.

Key words: control, persons, release, sentence, probation.

Дослідження мети контролю з позиції системного аналізу різних юридичних наук дає перспективу визначити питання про ступінь самодостатності контролю при досягненні його мети; співвіднести його мету з метою соціального (громадського) контролю; у теоретичному і практичному вимірі. Серед суб'єктів, які забезпечують контроль за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, належить кримінально-виконавчій інспекції ДКВС України (далі КВІ).

Важливо наголосити, що одним із дієвих засобів механізму правового регулювання контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, є здійснення КВІ контрольних заходів щодо реалізації правових норм. Сфера кримінальних покарань, які не пов'язані з позбавленням волі, належить до механізму кримінально-правового регулювання, який передбачає контроль за такою категорією засуджених, як звільнені від відбування покарання з випробуванням (далі – звільнені з випробуванням).

Питома вага осіб, звільнених з випробуванням з 2008 по 2010 роки збільшувалася з 41,6% до 44,3% засуджених. Кількість засуджених, звільнених з випробуванням (ст.ст.75, 79, 83, 104 КК України), які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції Державної кримінально-виконавчої служби України, з 2005 по 2010 роки стабільно залишається на рівні близько 90% від усього підоблікового контингенту КВІ [1].

Здійснений нами аналіз законодавства, наукових публікацій та опитування співробітників КВІ щодо контролю за звільненими з випробуванням показує, що його застосування з позицій законодавця, теорії кримінально-правових наук та практики його здійснення передбачає дещо різну мету. Актуальність даної публікації відображає як теоретичний, так і практичний аспекти

здійснення контролю за звільненими з випробуванням, адже між спеціалістами різних юридичних наук не досягнуто єдиної думки про призначення контролю і нагляду, що негативно позначається на практиці здійснення його КВІ за вказаною категорією засуджених, адже рівень повторних злочинів серед даної категорії в середньому становить близько 5-6%.

Кримінально-виконавчий аспект визначення мети здійснення контролю та нагляду щодо умовно засуджених, звільнених з випробуванням, розглядали такі вчені, як І.М. Агзамов, І.Г. Богатирьов, С.В. Бородін, Г.В. Дровосеков, М.П. Журавльов, С.І. Комарицький, Л.Г. Крахмальник, Е.В. Лядов, Ф.Г. Максюков, С.А. Міклін, С.А. Міхлін, А.К. Музеник, М.В. Ольховик, П.Ф. Пашкевич, О.І. Петров, І.С. Ретюнських, А.К. Романов, О.М. Ружников, П.І. Самошин, М.О. Стручков, О.В. Філімонов, О.С. Червоткін, І.В. Шмаров, В.О. Уткін, М.Й. Якубович, І.С. Яковець та інші. Висновки частини зазначених авторів щодо мети постпенітенціарного контролю побудовані на основі радянського виправно-трудоного або сучасного російського кримінально-виконавчого законодавства та практики виконання умовного засудження. В Україні, на жаль, системного аналізу мети контролю за звільненими з випробуванням не було здійснено.

Метою даної статті є визначення стратегічної та тактичної мети контролю за звільненими з випробуванням як складової механізму кримінально-правового регулювання та системи кримінально-правового запобігання.

Для досягнення мети даного дослідження, на наш погляд, необхідно виконання таких **завдань**: узагальнити висновки наукових праць, які розглядали кримінально-правові аспекти мети контролю за звільненими з випробуванням; проаналізувати кримінально-виконавче законодавство і співставити мету контролю КВІ за звільненими з випробуванням з міжнародними актами про нагляд і контроль за умовно засудженими; проаналізувати думку практичних співробітників КВІ щодо мети здійснення контролю КВІ за звільненими з випробуванням; з точки зору системного аналізу визначити стратегічну та тактичну мету здійснення контролю КВІ за звільненням з випробуванням.

Опитані нами практичні працівники КВІ по-різному визначають мету контролю КВІ за особами, звільненими з випробуванням: 43,24% – вказують, що такою метою виступає детальний облік скоєних цими особами правопорушень і своєчасна заміна звільнення з випробуванням на реальне позбавлення волі; 35,14% опитуваних вважають метою контролю підтвердження або спростування застосування звільнення з випробуванням до того чи іншого засудженого. 21,62% опитуваних вказує на мету контролю, яка збігається з нормами ч.2 ст.50 КК, тобто – кара, виправлення та запобігання вчиненню нових злочинів.

На думку 71% респондентів, мета контролю за особами, звільненими з випробуванням, вірно визначена кримінально-виконавчим законодавством України – виправлення, а завданнями: забезпечення виконання обов'язків, які на них покладені судом, та контролю за їх поведінкою в громадських місцях та за місцем проживання.

Питання визначення мети контролю і нагляду за звільненими з випробуванням ставилося теорією кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінологією, наукою державного управління та іншими юридичними науками.

О.В. Філімонов відносить контроль до відносно самостійного елемента механізму кримінально-правового регулювання, що в ряді випадків замінює собою застосування мір кримінальної відповідальності і покарання. На зв'язок постпенітенціарного контролю з системою попереджувального впливу на злочинність вказують А.К. Музеник, В.С. Устінов, В.О. Уткін, О.С. Червоткін та інші автори [2, 58-59].

Варто зазначити, що в механізмі кримінально-правового регулювання контроль як за умовно засудженими, так і за звільненими з випробуванням, є складовою механізму забезпечення кримінального покарання. Тому ряд авторів розглядають застосування контролю відносно звільнених з випробуванням саме через призму досягнення цілей таких складових механізму кримінально-правового регулювання. Однак єдності поглядів щодо мети контролю як реалізації мети кримінального права, кримінальної відповідальності, кримінального покарання та режиму випробування вони не досягли.

Спроба віднести звільнення від відбування покарання з випробуванням до того чи іншого інституту кримінального права, на думку І.Г. Богатирьова, не дає змоги правильно визначити юридичну природу правообмежувальних заходів, що застосовуються до засудженого. Поряд із тим, відносячи його до того чи іншого інституту, ми штучно обмежуємо його рамками останнього, але, як бачимо, звільненню від відбування покарання з випробуванням притаманні власні ознаки [1, 156].

Зокрема О.О. Книженко вважає, що співвідношення цілей кримінальної відповідальності і покарання визначається формою реалізації. На її переконання, при звільненні від відбування покарання з випробуванням як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності, на перший план виступають такі цілі кримінальної відповідальності, як виправлення засудженого і спеціальна превенція, що не виключає можливості досягнення загальної превенції [3, 182].

В.К. Дуюнов відстоює точку зору, згідно з якою кара є не тільки сутністю покарання, але й одночасно однією з її цілей, окрім якої іншими виступають відновлення соціальної справедливості, та справедлива реакція держави на здійснення злочину, що має прояв у формі засудження, осуду і застосуванні передбачених законом право обмежень І.І. Митрофанов наполягає на тому, що мета кримінального права не може збігатися з метою кримінальної відповідальності, бо мета відображає волю законодавця, який вбачає в застосуванні звільнення з випробування мету виправлення та ресоціалізації особи, яка вчинила злочин, та запобігання злочинам [4, 114].

Виконання покарання, тобто кари, на думку М.О. Стручкова, виражається в режимі і має метою досягнення цілей покарання, а застосування мір виправно-трудоного впливу – на досягнення цілей виправлення і перевиховання, а також цілей спеціального попередження. При цьому вказаний автор вважає, що мети загального попередження можливо досягнути тільки за допомогою покарання, кари, адже міри виправно-трудоного впливу, не маючи погрожувального ефекту, нездатні утримати людей від скоєння злочинів під страхом покарання [5, 146-149].

Отже, узагальнюючи, можна констатувати, що метою контролю в механізмі кримінально-правового регулювання є загальне і спеціальне запобігання вчиненню злочинів звільненими з випробуванням, виправлення засуджених та їх ресоціалізація, застосування до звільнених з випробуванням правообмежень як фактор відновлення соціальної справедливості. Метою режиму випробування, який виступає частиною механізму забезпечення кримінального покарання та застосування мір кримінально-правового впливу щодо звільнених з випробуванням є: застосування нагляду як комплексу мір та заходів для забезпечення виконання умов випробування; застосування заходів попереджувального характеру для обмеження і позбавлення умов скоєння повторного злочину чи правопорушення; забезпечення умов виправлення засуджених.

Кримінально-виконавчий аспект визначення мети контролю за звільненими з випробуванням, відображає не тільки реалізацію цілей кримінальної відповідальності, але й забезпечення умов реалізації звільнення з випробуванням як застосованої міри кримінально-правового впливу.

Контроль за поведінкою умовно засуджених являє собою систему мір, які включають у себе нагляд і перевірку, спрямованих на встановлення відповідності поведінки цих осіб передбаченим законом вимогам протягом випробувального терміну, завданням якого є попередження протиправної поведінки умовно засуджених шляхом комплексного застосування примусу і виховання. На думку О.М. Ружникова, контроль за поведінкою вказаної категорії осіб має специфічну, відмінну від цілей, властивих кримінальному покаранню, ціль: підтвердження, або, навпаки, спростування саме даних заходів кримінально-правового впливу по відношенню до того чи іншого засудженого [6, 82].

С.І. Комарицький вказує, що метою контролю за умовно засудженими є виконання ними покладених судом обов'язків, попередження правопорушень та виявлення та усунення причин і умов, сприяючих їх скоєнню [7, 9].

О.В. Філімонов вбачає спільність цілей і завдань спеціального контролю і адміністративного нагляду в збізі правообмежень, які мають право застосовувати при їх здійсненні [8, 36-37].

Як зазначає Е.В. Лядов, у практичній діяльності контроль трансформується в необхідність ретельного обліку здійснюваних засудженим правопорушень і своєчасної заміни випробування на реальне позбавлення волі тощо [9, 245].

Мету контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, А.Х. Степанюк та І.С. Яковець визначають як забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання. Відносно звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років, то вказані автори, додають до зазначеного переліку забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми [10, 548].

Контроль за звільненими від відбування покарання з випробуванням передбачені як міжнародним, так і національним законодавством України. Зокрема, п.10.1. розділу V Стандартних мінімальних правил Організації Об'єднаних Націй по відношенню мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), схвалених 14 грудня 1990 року Генеральною Асамблеєю ООН, прямо вказує на ціль нагляду за особами, щодо яких умовно не застосовано виконання покарання, а саме – скорочення рецидиву правопорушень та сприяння включенню правопорушника в життя суспільства, тобто його ресоціалізація [11, 123]. Вказані положення Токійських правил знайшли своє відображення в п.1 ст.1 розділу I Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими особами або умовно звільненими особами 1964 року, наголошується на «нагляді за суб'єктами злочину, який здійснюється, з одного боку, за допомогою заходів, здатних сприяти їхньому виправленню і їхній соціальній реадaptaції, і, з іншого боку, контролем за їхньою поведінкою з метою унеможливлення, якщо існують підстави, оголошення покарання або його виконання» [12].

Виходячи з завдання кримінального законодавства України, сформульованого в ч.1 ст.1 КК, метою здійснення контролю за особами, звільненими з випробуванням, є запобігання скоєнню повторних злочинів. Аналізуючи ст.75 КК, опосередковано виокремлюється мета застосування звільнення особи від відбування покарання з випробуванням – це виправлення особи, що скоїла злочин, за який КК передбачає покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Разом із цим, варто зазначити, що ч.2 п.1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» чітко вказує на кінцеву мету покарання, а саме виправлення та попередження нових злочинів [13, 31]. Пріоритет та первинний характер норм кримінального законодавства для його втілення і виконання через норми кримінально-виконавчого спонукає висловити висновок, що, керуючись метою кримінального покарання, слід мати на увазі і мету звільнення від відбування покарання, а також мету, що стоїть перед КВІ в процесі здійснення контролю за особами, звільненими з випробуванням.

Пункт 1.4. Розділу IV Інструкції (Інструкція «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2003 № 270/1560) вказує на мету здійснення контролю КВІ за особами, звільненими з випробуванням, – це забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання; щодо звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років, – забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми [14, 242].

При здійсненні контролю за звільненими з випробуванням, співробітники КВІ не точно уявляють його стратегічну та тактичну мету. Зосереджуючись на запобіганні скоєнню повторних злочинів під час режиму випробування, інспектори КВІ менше приділяють уваги досягненню інших цілей контролю – виконання засудженими обов'язків, покладених на них судом, процесу їхнього виправлення через корекцію поведінки та шляхом застосування мір впливу; входження засуджених до повноцінного соціального життя – тобто ресоціалізацію. При визначенні мети контролю за звільненими з випробуванням, ми підтримуємо думку О.Ф. Андрійка та В.М. Гаращука, що цілі контролю слід поділяти на стратегічну та тактичну (або прикладну), де стратегічною є запобігання злочинності через законність та дисципліну, а тактична – полягає в спостереженні та аналізі відповідності діяльності всіх суб'єктів

суспільних відносин встановленим державою параметрам, а також у певному “коригуванні” відхилень від цих параметрів [15, 74].

Виходячи з аналізу кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України, міжнародних актів щодо контролю за звільненими від відбування покарання, висновків спеціалістів у галузі кримінально-правових наук, ми пропонуємо: в теоретичному плані визначати контроль як досягнення цілей кінцевої перспективи застосування інституту звільнення з випробуванням; у практичному – мета контролю за звільненими з випробуванням передбачає досягнення цілей, властивих усім етапам порядку здійснення режиму випробування: недопущення систематичного порушення засудженими громадського порядку та умов випробування; своєчасне застосування відповідних мір впливу та заходів реагування у випадку порушень режиму випробування; забезпечення дотримання засудженими умов режиму випробування та виконання обов’язків, покладених на них судом тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатирьов І.Г. Місце та роль звільнення від відбування покарання з випробуванням у системі видів звільнення від покарання, передбачених КК України / І.Г. Богатирьов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – Д., – 2010. – № 1(47). – С.153-158.
2. Музеник А.К. Условное осуждение и отсрочка исполнения приговора / А.К. Музеник, В.А. Уткин, О.В. Филимонов. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1990. – 176 с.
3. Книженко О.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Книженко Оксана Олександрівна. – Х., 2003. – 206 с.
4. Митрофанов І.І. Сучасні підходи до розв’язання проблем реалізації кримінальної відповідальності / І.І. Митрофанов // Юридична Україна. – 2009. – № 11-12. – С. 114.
5. Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы особенной части / Стручков Н.А. – М.: Юрид. лит., 1985. – 256 с.
6. Ружников А.Н. Цели контроля за поведением условно осужденных и лиц, в отношении которых применена отсрочка исполнения приговора, и основные средства их достижения / А.Н. Ружников // Применения наказаний, не связанных с лишением свободы: Сб. научн. Трудов / ВНИИ МВД СССР. – М., 1989. – С. 82.
7. Комарицкий С.И. Порядок и условия исполнения условного осуждения и отсрочки исполнения приговора: учебное пособие / С.И. Комарицкий, А.Н. Ружников. – М.: МССШМ МВД СССР, 1987. – 37 с.
8. Филимонова О.В. Посткриминальный контроль: (теоретические основы правового регулирования) / О.В. Филимонова. – Томск: Изд-во Том. Ун-та, 1991. – 180 с.
9. Лядов Э.В. Условное осуждение к лишению свободы как институт уголовного и уголовно-исполнительного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Лядов Эдуард Владимирович. – Рязань, 2001. – 273 с.
10. Книженко О.О. Деякі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням / О.О. Книженко // Вісн. ун-ту внут. справ: Спец випуск. – 2002.– Вип. 19.– С. 19-24.
11. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання друге, доповнене і перероблене / Сепанюк А.Х., Яковець І.С. За заг. ред. Степанюка А.Х. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008 – 560 с.
12. Трубников В.М. Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України / В.М. Трубников, Ю.В. Шинкарьов. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 684 с.
13. Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 рік: Закон України від 22 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 247.

14. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (Серія: «Кодекси і закони України»). – К.: Видавничий дім «Скіф», 2005. – 472 с.
15. Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України. Нормативно-правові акти / Упоряд. В.С. Ковальський, Ю.М. Хахуда. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 432 с.
16. Гарашук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю у державному управлінні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Гарашук Володимир Миколайович. – Х., 2003. – 412 с.

УДК 343.363:343.241 (477)

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Маковій В.В., викладач

Поліцейсько фінансово-правова академія

Стаття присвячена виконанню виправним центром ДКВС України покарання у виді обмеження волі. Визначено порядок і умови виконання даного виду покарання.

Ключові слова: виконання, порядок і умови, покарання, обмеження волі, засуджені, виправний центр.

Маковей В.В. ПОЛОЖЕНИЕ НАУЧНОЙ РАЗРАБОТКИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ОГРАНИЧЕНИЯ СВОБОДЫ / Полицейско финансово-правовая академия, Украина

Статья посвящена исполнению исправительным центром ГУИС Украины наказания в виде ограничения свободы. Определены порядок и условия исполнения данного вида наказания.

Ключевые слова: исполнение, порядок и условия, наказание, осужденные, исправительный центр.

Makoviy V.V. STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH OF THE PENALTY OF FREEDOM RESTRICTION / Police finance and law academy, Ukraine

The article is devoted to execution of the penalty of freedom restriction by correctional centre. The sentence order and execution conditions are defined.

Key words: execution, order and conditions, sentence, convicted, correctional centre.

Серед дванадцяти видів покарань слід звернути увагу на порядок і умови виконання такого виду покарання, як обмеження волі. Актуальність дослідження зазначеної проблеми обумовлюється низкою обставин. З одного боку, це пов'язано із станом наукової розробки покарання у виді обмеження волі в незалежній Україні, введенням у сучасну юридичну науку нового виду кримінального покарання у виді обмеження волі. З іншого – існує потреба теоретичного та практичного аналізу основних положень чинного законодавства щодо функціонування виправного центру як суб'єкта виконання покарання у виді обмеження волі та розробка обґрунтованих рекомендацій його вдосконалення.

Мета статті обумовлена новизною досліджуваного напряму і практичною значимістю результатів діяльності виправних центрів завдання яких, вирішення проблем виправлення і ресоціалізації засуджених, які перебувають у них на обліку.

Розбудова демократичної, соціальної, правової держави та прагнення України увійти повноправним членом у міжнародне співтовариство обумовлюють перегляд окремих напрямів державної політики, у тому числі і у сфері виконання кримінальних покарань. Пріоритетами цієї діяльності є докорінна зміна існуючих кримінально-виконавчих правовідносин та їх урегулювання відповідно до вимог Конституції України і міжнародно-правових актів. За таких умов, серед багатьох теоретичних і практичних завдань, які потребують розв'язання, своєю актуальністю і новизною виділяється розробка правових і організаційних засад покарання у виді обмеження волі.

Вагомі здобутки в розробку правових та організаційних аспектів покарання у виді обмеження волі внесли вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема: М.М. Бабаєв, Л.В. Багрій-Шахматов, Ю.В. Баулін, Є.М. Бодюл, О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, В.О. Глушков, Т.А. Денисова, М.Г. Детков, О.М. Джу́жа, А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський, В.О. Корчинський,